

Oplatek, Stanislav

[Surovčák, Martin. Základy albanistiky]

Linguistica Brunensia. 2014, vol. 62, iss. 2, pp. 132-136

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130159>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

2W (tj. pozice po prvním přízvučném členu fráze) a 2D pozicí (tj. pozice po první frázi), pro barokní češtinu dokládá autorova analýza stav již v podstatě identický s moderní češtinou, tedy ustálení v pozici 2D.

Další korekci poměrně silně zakořeněné představy o vývojové cézuře mezi barokní a obrozenskou češtinou přináší analýza slovosledného chování složeného spojovacího výrazu *ale však / však ale*. Jak autor uvádí (viz str. 312), pokud bychom uvažovali o této dierezi ve vývoji češtiny a předpokládali tak, že moderní jazyk kodifikovaný obrozenci je výlučně obrazem jazyka 16. století, neměly by se v jazyce 19. století objevovat výsledky jazykových změn proběhnuvších ve století předcházejícím. V období češtiny národního obrození jsou doloženy oba výrazy *ale však* i *však ale* koexistující vedle sebe, přičemž ke změně pořadí *ale však - však ale*, jak dokládá autor svým výzkumem, dochází až během 18. století. Měl-li by tedy být naplněn onen zmíněný předpoklad, že jazyk kodifikovaný obrozenci přímo navazuje na jazyk 16. století, neměl by se výraz *však ale* v češtině 19. století vůbec objevit.

Práce Pavla Koska představuje významný počín v oblasti české historické lingvistiky a nelze než ocenit a velmi vysoce hodnotit jeho pečlivou a svědomitou analýzu založenou na mnohem více než jen reprezentativním materiálu. Promyšleným a erudovaným výzkumem se autorovi podařilo prostřednictvím jednoho jazykového fenoménu osvětlit onu „temnou barokní epochu“, jejíž temnost však zjevně nepramení z poznání jazyka této éry, ale naopak z mylných představ a vágních informací o něm často předkládaných, a zároveň vyplnit další bílé místo na dosud jen málo popsané mapě historické syntaxe. Nezbyvá tedy než se těšit na příští autorovy práce, díky kterým budeme moci nahlédnout do dalších vývojových etap a objevit nové pozoruhodné a cenné poznatky z dějin českého jazyka.

Příspěvek vznikl v rámci projektu MUNI/A/0705/2013 Čeština v jednotě synchronie a diachronie - 2014.

Olga Navrátilová

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno
olganav@mail.muni.cz

Martin Surovčák:

Základy albanistiky.

Masarykova univerzita, Brno, 2013, s. 183.

V tomto roce vyšla z pera nadějněho brněnského albanisty první ucelená monografie věnovaná albanologické tematice. Jak již napovídá samotný název, recenzovaná publikace je spíše příručkou, uvedením do studia albanistiky. Tomu je podřízen také samotný obsah této nevelké publikace, který se dotýká prakticky všech oblastí albánského areálu - historie oboru, historie národa, albánštiny jakožto jazyka a také albánské literatury, čemuž odpovídá i rozdělení knihy na jednotlivé kapitoly.

V prvním oddílu knihy, který je věnován *albanistice jako filologické disciplíně*, autor čtenáře seznamuje s historií zkoumání albánského jazyka od antiky po dnešek, přičemž čtenáře ve zkratce informuje také o hlavních představitelích oboru – za 18. stol. uvedme *Ericha Hanse Thunmanna*, který jako první v moderní historii identifikoval možnou spojitost mezi etniky Albánců a starověkých Ilyrů, za 19. stol. potom *Jernejje Kopitara*, jenž jako první vyslovil myšlenku o existenci balkánského jazykového svazu, z dalších potom *Johanna Georga von Hahna*, *Gustava Meyera* a *Norberta Jokla*, kteří svým mladogramaticko-etnologickým přístupem položili základy moderní albanistiky (nejen) na poli lingvistiky. Autor dále připomíná trnitý vývoj albanistiky v jugoslávském regionu a samotné Albánii, jakož i v Československu a České republice. Je škoda, že kromě *Dhimitra Piliky*, *Václava Poláka*, *Pavla Nováka* a dalších v českém prostředí působících albanistů autor nezmiňuje také mladou albanistku, autorku mluvnice albánštiny, *Lucii Gramelovou* z Karlovy univerzity. Domníváme se také, že místo prorežimního citátu z *Pilikovy mluvnice* (1952), jehož výpovědní hodnota je v kontextu recenzované příručky nulová, by bylo smysluplnější zhodnocení zmiňované mluvnice z hlediska současné jazykovědy.

Další oddíl publikace se věnuje albánské národní symbolice, původu označení *Albánc* – *Skipetar* a původu albánského etnika – etnogenezi. Jestliže lze všechny ostatní kapitoly hodnotit přes drobné výjimky jako přínosné, vyvolává v nás tento oddíl spíše kontroverzní pocity. Již samotná úvodní věta, tvrdící, že *není jednoduché posoudit, koho ještě za Albánce považovat lze a koho už ne*, působí ve vědeckém diskursu poněkud archaicky – etnická příslušnost je totiž definovaná pouze sociálně, nelze ji tedy nijak „vnějškově“ určit. Je ovšem jednoznačně definovatelná – každý je tím, kým se cítí (jinými slovy „Albánc“ žijící v Kosovu, který sebe identifikuje jako „Srb“, není Albánc, a naopak – srov. např. raně středověkou situaci v Bulharsku nebo současnou situaci v Bělorusku – třebaže mnozí Bělorusové bělorusky neumí, identifikují sami sebe jako Bělorusové, ačkoliv bychom je na základě „vnějších“ identifikátorů nazvali spíše Rusy). V případě „etnogeneze“ Albánců autor vyjadřuje implicitní souhlas s teorií, že Albánci jsou na Balkáně *autochtonním* etnikem, což ovšem také již z podstaty věci nemůže být pravda, neboť Albánie není pravlastí Indoevropanů (jinou záležitostí potom je, že patří k etnikům, která zřejmě byla v jedné ze starých migračních vln Indoevropanů). Co se týká lingvistických teorií původu *albánštiny* (nikoliv tedy *Albánců*, jak uvádí autor), autor zmiňuje všechny v současnosti známé teorie: *pelagickou* (J. von Hahn), *ilyrskou* (mezi albánštinou a ilyrštinou v úzkém geografickém pojetí je přímá nástupnická kontinuita), *thráckou* (H. Hirt – G. Weigand), *dáko-moesijskou* (Vl. Georgijev) a *ilyro-thráckou* (N. Jokl). Přitom je ovšem problematické označit teorie Georgijeva a Weiganda za menšinové (jak autor publikace činí), neboť vahou svých argumentů výrazným způsobem podkopávají teorii jazykovo-geografické ilyro-albánské jednoty, o čemž svědčí důkaz lexikální, jenž autor uvádí (námořní a rybářskou terminologii reprezentují v albánštině výpůjčky – vzpomeňme v tomto kontextu slovanské přejímky zemědělské terminologie v maďarštině), ale také rekonstrukce střednic (nejen *satem* – *kentum* (viz *BLAŽEK 2006*), na výraznou shodu ilyrštiny B – dáčtiny a albánštiny ukazuje *Katičić* (1976, 178-84)). Kromě toho autor také nedostatečně reflektuje fakt, že různí autoři v různých časových obdobích pojmávají geografickou extenzi ilyrštiny různě,

což je také jedním z faktorů ovlivňujících závěry těchto autorů. Tvrzení, že během slovanské expanze se Slované obsadivší Balkán potřebovali naučit (resp. přejali schopnost) stavět příbytky, schopné odolat středomořskému klimatu (podotýkám, že proti povětrnostním vlivům zcela jistě odolné slovanské polozemnice lze najít prakticky v celém slovanském sídelním areálu), dovednost stavby člnů (za vše připomeňme sídelní strategii lidu kulturních typů *Peňkovka* a *Koločin* nebo etymologii slov *lod'* a *čln*) nebo zvyk rozbíjení nádob nad hroby (pro rané Slované charakteristická sice pouze v západním a východním areálu mohylových pohřebišť, nevylučuje to ovšem a priori podobný rituál u popelnicových a jamkových žárových hrobů, v jejichž případě probíhal pohřební rituál v areálu centrálního žároviště – obecný přehled viz MEŘÍNSKÝ 2002) potom působí více než rozpačitým dojmem.

Přes výklad o dvou hlavních etnografických skupinách – jižních Toscích (na jejichž nářeční bázi byla uzákoněna spisovná albánština prakticky k r. 1972) a severních Gezích se autor dostává k další kapitole, k problematice albánského národního obrození a konstituování albánského spisovného jazyka a albánského národního obrození. Albánci si začali vlastní identitu uvědomovat v politických souvislostech až poměrně pozdě a z toho také pramení ve srovnání s Evropou pozdní obrozenecké probuzení – v 2. pol. 19. stol. Na obrozenecký proces měli vliv zejm. Konstantin Kristoforidi a klan Frashëriů. Myslím, že není nutné se zde blíže zabírat touto problematikou, pro hloubavého čtenáře jsou ostatně k dispozici *Dějiny Albánie* od Pavla Hradečného (2008), nicméně nelze v tomto kontextu nezmínit typologickou podobnost obrozeneckého procesu s jinými areály, zejm. s Běloruským, kde podobně jako v Albánii došlo nejprve k přijetí spisovné normy na sklonku 1. světové války, se změnou politické orientace potom byla přijata norma nová, jež se nicméně dodnes nepřestává diskutovat.

Závěrečná kapitola je potom věnována starší albánské literatuře (do konce 19. stol.).

Souhrnem lze říci, že recenzovaná publikace nijak nepřesahuje své určení – seznámit zejména studenty se základy oboru albanologie. Bohužel široké tematické rozpětí je i přes takto koncipované primární zaměření příručky jejím hlavním záporem, neboť základy v knize prezentované lze označit spíše jako základy základů. Třebaže je jasné, že s ohledem na věk autora nelze očekávat monografii podobnou např. fenomenálnímu Horálkovu *Úvodu do studia slovanských jazyků* nebo některému ze svazků ruské monografické řady ruské AV *Языки мира*, nelze se ubránit pocitu, že alespoň jazykový oddíl knihy mohl být pojat poněkud velkoryseji – autor sice uvádí stručný vhled do historického vývoje jazyka a také do dialektního členění a specifik albánštiny, poněkud však zapomíná (s ohledem na fakt, že znalost albánštiny u čtenáře explicitně nepředpokládá) na to hlavní – v základních rysech definovat moderní (spisovnou) albánštinu v synchronním řezu, což by dnes, kdy již máme definovaný obecný spisovný etalon albánštiny, neměl být problém. V příručce se dále setkáváme s charakteristikou albánštiny v rámci balkánského Sprachbundu (vyjmenování balkanizmů) a také s typologickým zařazením albánštiny – bohužel však pouze v rámci Skaličkovy morfologické typologie, nikoliv již s klasifikací modernější, zejm. syntaktickou – jako přednost druhé připomenu asystematičnost Skaličkovy klasifikace v tom smyslu, že pouze deskriptivně popisuje vztah morfému povrchového jazykového řetězce, přičemž poměr mezi Skaličkovým *syntetizmem* a *isolací* s *aglutinací* je definován původně především pro vztahy morfologické (resp. značkování

gramémů); mimo morfologii (typicky při pokusech klasifikovat pomocí Skaličkovy typologie vztahy slovtvorné, tedy ve větší či menší míře reflektující také syntaxi) je tato trichotomie často problematická: srov. pokud nazveme *učí-tel* aglutinací (suf. *-tel* obsahuje syntaktický rys NOM-inal & jedinou, a to činitelskou sémantiku), lze potom *naběr-ák* : *pašer-ák* nazvat aglutinací (připojení nominalizačního suf. *-ák*), nebo syntetizmem (suf. *-ák* neobsahuje jednotnou sémantiku). Pokud první i druhý případ nazveme na základě struktury (tedy toho, jak je vyjádřena ve struktuře *nominalizace*) aglutinací, nejsme schopni definovat syntetizmus¹. Přesto všechno pokud ve slovtvorbě přijmeme existenci pouze dichotomie *syntetizmus* (*aglutinace & synteze*) vs. *alantizmus* (*izolace*), potom v morfologii stále zůstává trichotomie a daná typologie se nám tak rozdělí na morfologickou a slovtvornou na základě toho, v jaké rovině jazyka je daný morfém vkládán, tj. zda je součástí syntaktické derivace v gramatice (např. maďar. *Pétérrel*, angl. [[of] [the house]]), nebo v lexikonu (čes. *učitel*, angl. [[bed][sitter]]), a je tedy zřejmé, že nám v rámci téže typologie vznikají různé systémy, které jsou navíc v rámci téhož modulu jazykového modelu (gramatika vs. lexikon) nestejně distribuovány.

Především díky výše uvedeným nedostatkům tak jazyková část působí jako bonus, jemuž však chybí fundamentum – stručná systematická fonetická, fonologická a morfosyntaktická charakteristika albánštiny, což význam této publikace do značné míry zbytečně degraduje.

Autor se nevyhnul i některým nedostatkům formálním. Popisek *Obrázek xy* (navíc bez odkazu v textu) v případech obrazových příloh jistě čtenáři v orientaci příliš nepomůže, také hodnotící soudy a formulace některých pasáží působí v jistých případech pouze nedokonale, v nemnoha jiných mohou u lingvisticky nepříliš erudovaného čtenáře (což je v případech začínajících studentů téměř pravidlem) vyvolat zkreslené představy (srov. např. tvrzení, že *Albánská mluvnice z r. 1952 z pera Dhimitra Piliky, jelikož „nereflektuje spisovnou normu ustanovenou až o 20 let později, je již dnes v podstatě nepoužitelná“* – zde jistě autor nechtěl říci, že je *nepoužitelná pro albanisty*, jako spíše *pro synchronní studium současné spisovné albánštiny*).

Třebaže práce žádná nová fakta ani pohledy na přednesenou látku nepřináší, její přínos pro české prostředí tkví především v souborném pojetí prezentovaného tématu. I proto ji lze (nejen) lingvistům přes drobné nedostatky jako příručku k získání základní orientace v oboru doporučit.

LITERATURA

BIČOVSKÝ, Jan. 2012. *Stručná mluvnice praindoevropštiny*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

BLAŽEK, Václav. 2006. Nehelénské jazyky starého Balkánu. In: *Vademecum Graeco-Latinum*

1 Mohli bychom sice definovat syntetizmus i analytizmus sémanticky, což by nám dovolilo definovat izolační vztah (např. v lexému *matka představená*), zůstává ovšem otázkou, nakolik by byla takováto typologie smysluplná (v rámci jedné vrstvy/modulu jazyka/gramatiky jsou totiž zastoupeny všechny variantní možnosti predikované danou typologií), navíc se tím nezbavíme výše uvedeného rozporu strukturního.

Brunense: *Sborník z konference Staré indoevropské jazyky*. Brno: Masarykova univerzita, s. 24–42.

GRAMELOVÁ, Lucie. 2008. *Mluvnice albánštiny*. Brno: Tribun EU.

HRADEČNÝ, Pavel. 2008. *Dějiny Albánie*. Praha: Lidové noviny.

KATIČIĆ, Radoslav. 1976. *Ancient Languages of the Balkans*. Hague – Paris: Mouton.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. 2002. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu. I*. Praha: Libri.

Stanislav Oplatek

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

oplatek@phil.muni.cz

Petr G. Bogatyrev:

Funktional-strukturelle Ethnographie in Europa. Texte aus den 1920er und 1930er Jahren zu Brauchtum, Folklore, Theater und Film.

Herausgegeben und eingeleitet von Klaas-Hinrich Ehlers und Marek Nekula. Heidelberg, Universitätsverlag Winter 2011. (Slavica. Monographien, Hand-, Lehr- und Wörterbücher, Bd. 7) 233 S.

ISBN 978-3-8253-5883-9.

Einleitend ist anzumerken, dass nicht verwundern sollte, dass es in einer linguistischen Zeitschrift auf ein Buch von Petr Bogatyrev aufmerksam gemacht wird, denn einerseits – in der allgemeinen Perspektive – ist Linguistik in der Prager Schule, zu der Bogatyrev gehört, auf der gemeinsamen funktional-strukturalen Basis untrennbar mit anderen Geisteswissenschaften verbunden und ein Linguist, der Linguistik im Prager Geiste betreiben will, muss sich daher auch um das Geschehen in den anderen funktional-struktural betriebenen Geisteswissenschaften interessieren, und andererseits – im Konkreten – wurde beispielsweise ein durch Bogatyrev in der Ethnographie geprägter Begriff, nämlich „Funktion der Struktur von Funktionen“, von Horálek (1948) und Vachek (1989, 1993) nützlich in der Linguistik angewandt.

Der Ethnograph und Theaterwissenschaftler Petr Bogatyrev (1893–1971) ist einigermaßen bekannt (vgl. z. B. STANGÉ-ZHIROVOVA 1986, KAPLAN 1988, HLAVSOVÁ 1991, LEŠČÁK 1992, um sich auf die Literatur zu beschränken, die im besprochenen Band nicht angeführt wird), doch sind die meisten Texte aus seiner produktivsten Zeit, d. h. den 20er und 30er Jahren des 20. Jahrhunderts, dem breiteren Publikum schwierig zugänglich – entweder sachlich, da sie in Sammelbänden, Zeitschriften und Zeitungen zerstreut sind, oder sprachlich, da sie tschechisch oder slowakisch bzw. russisch verfasst wurden. Daher ist die editorische Tat von Klaas-Hinrich Ehlers und Marek Nekula ausdrücklich zu begrüßen, deren Verdienst es ist, dass 25 wichtigste Texte Bogatyrevs aus den Jahren 1923 bis 1939 nun im vorliegenden Band versammelt und in deutscher Sprache vorliegen (ohne Deutschkenntnisse lässt sich Geisteswissenschaft nicht seriös betreiben, auch wenn heute der Eindruck erweckt wird, dass das Englische reicht). Von den 25 Texten sind 12 ursprünglich auf Deutsch erschienen, die übrigen wurden ins Deutsche übersetzt: 6 aus dem Tschechischen, 4 aus dem Russischen, 2 aus